

**ФОРМУВАННЯ «ПРАВА ЗАГАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ»
В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ СИСТЕМІ ПРАВА**

В умовах розвитку міжнародного співробітництва, проголошеного нашою державою пошуку шляхів інтеграції у Європейське співтовариство, а відтак необхідності гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС зростає значення аналізу засад та перебігу формування систем права зарубіжних країн. Зокрема, корисним з теоретичної та практичної точок зору є дослідження чинників та умов формування так званого «права справедливості», властивого для англосаксонської (англо-американської) системи права, існування якого дозволяє більш повно захищати права та інтереси особи без надмірного збільшення кількості норм «позитивного права». Оскільки проблема визначення оптимального співвідношення між кількістю актів законодавства, що видаються у державі, та бажаним результатом, заради якого вони видаються, досить гостра і в нашій державі, дослідження засад і перспектив формування «права справедливості» здається доцільним і своєчасним.

Слід зазначити, що, хоча окремі питання формування «права справедливості» вже були предметом дослідження [1–5], однак загальна картина у цій галузі все ще залишається незавершеною, що також свідчить на користь проведення відповідних наукових розвідок.

Дослідники англосаксонської родини права зазвичай звертають увагу на таку характерну рису англійського права, як поступовість, безперервність та наступність у розвитку. Часто це пов'язують з відсутністю у ньому потрясінь, аналогічних тим, що зазнало право інших країн у зв'язку з революціями, котрі поділили право на «старе», «проміжне» і «нове» [4, 58; 6, 107–109].

Проте навіть побіжний погляд на англійську історію свідчить, що якоюсь аж надто своєрідністю у цьому сенсі політичний розвиток Англії не вирізняється. Соціальні катаклізми мали місце і у Англії. Більш того, революцій на відносно невеликому проміжку часу у XVII ст. трапилося аж дві. Перша з них, значною мірою ініційована спробами архієпископа Лода запровадити в Шотландії англіканський молитовник, завершилася проголошенням республіки і супроводжувалася відтинанням голови короля та проголошенням документа (*Habeas Corpus Amendment Act*), що гарантував свободу і особисту недоторканність громадян на кшталт того, як це трапилося у революційній Франції. Друга революція («Славна революція»), хоча й обійшлася без громадянської війни, але результати мала не менш кардинальні. На противагу абсолютистським і католицьким потугам Якова II його піддані запрошують до себе іншого короля — штатгальтера Нідерландів Вільяма (Вільгельма) III Оранського. Усе це завершується втечею Якова II у Францію, проголошенням парламентом Вільяма Оранського і його дружини Марії (дочки Якова II) суверенами Англії та прийняттям у 1689 р. Декларації (Білля) про права, яка проголосила владу

законів вищою за владу короля [7, 247–248]. Уже цих двох революцій, та воєн, що у той час вела Англія, та змагання за колонії, не кажучи вже про інші, дрібніші, внутрішні потрясіння, деяким державам вистачило б на усю історію, а не те що на якісь півстоліття.

До цього варто додати, що більшість населення країни на той час перебувала у постійних світоглядних рефлексіях, вибираючи між католицизмом і протестантизмом, що відобразилося і на характері реставрації Стюартів, і у змаганнях за трон двох Яковів — Герцога Монмута (протестанта) і його дядька, наступного короля Якова II (католика). І найбільш цікавим і дуже характерним, можливо, є те, що, підтримавши з бажання зберегти певну наступність Якова II, англійці незабаром розчарувалися в ньому саме через відсутність у нього відданості протестантській традиції, яка уже укорінилася в Англії. І надалі знову зустрічаємося з такою ж традиційністю у питаннях віри: визначаючи засади спадкування трону Актом 1701 р. парламент скоріше йде на зміну династії, ніж на зміну віросповідання [8, 15].

Відбувалися в Англії й реформи правової системи. Проте вони ніби «вросли» в існуюче правове поле, набуваючи характеру еволюційних змін — до того ж дуже повільних. Природно-правові, просвітницькі та інші філософські течії XVII–XVIII ст., поміж представників яких було й чимало британців, теж не дуже відобразилися на англійському праві, що розвивалося переважно під впливом історичного досвіду і було перейнято практицизмом і духом сучасності. Раціоналізм світогляду, що істотно впливав в Англії на тогочасну релігійну думку [9, 620–624], не перетворився тут на раціоналізм правовий. І хоча активним поборником ідеї кодифікації англійського права з позицій раціоналізму виступав Еремія Бентам, правове мислення доби Просвітництва і правового раціоналізму не мало шансів на успіх в англійських юристів, перейнятих традиціями консерватизму і практицизму.

У галузі права цей національний англійський консерватизм і традиціоналізм зумовлювали острах будь-яких перемін, що не відповідали усталеному порядку і не вписувалися у звичну схему правопорядку, який склався після реформ, започаткованих Генрі II.

Звідси й упереджене ставлення до кодифікацій. Характерним у цьому сенсі є висловлювання Рауля Ван Канегема: «Жоден сучасний твір з англійського права не можна зрозуміти повною мірою, якщо у ньому нема достатньо ґрунтовних екскурсів в історію...Право Англії набагато більше, ніж будь-яка інша правова система, що ґрунтується на кодифікації, є продуктом його історичного розвитку, оскільки будь-яка кодифікація — це завжди удар сокири по безперервному плину часів» [5, 262]. Це зауваження цікаве, передусім, тим, що звертає увагу на «історичний» характер англійського права, його занурення в минуле, без якого воно не може існувати і зараз. Але не менш цікавою є також і оцінка кодифікації як «абсолютного зла» для традиції права. Для англійського правознавця піти на кодифікацію — все одно, що зійти на ешафот.

Тут, не роблячи спроби нав'язати адептам англосаксонської родини права континентальний тип мислення, все ж таки варто зауважити, що безумовне

відкидання кодифікації свідчить про небажання зрозуміти сутність цього явища, наявність його різновидів тощо. Зокрема, навряд чи можна взагалі розглядати будь-яку кодифікацію як «удар сокири», а надто враховуючи, що за типом вона може бути різною. Так, у деяких випадках авторам Цивільних кодексів удається закріпити нові тенденції у праві, що дає підстави сподіватись, що такі кодекси не застаріють протягом порівняно тривалого періоду часу. Зважаючи на це, їх можна назвати «перспективними» або «пасіонарними», оскільки вони є підґрунтям і стимулом до оновлення цивільного законодавства в майбутньому. Таким був, наприклад, Кодекс Наполеона. Таким можна вважати Австрійський і Швейцарський цивільні кодекси. Інші кодекси, навпаки, створюються у період стагнації або кризи у суспільстві і закріплюють дух помірності або реакційні тенденції, відображаючи інтереси панівних класів, які не бажають перемін. Такі кодекси є консервативними і охоронними за своїм характером. На противагу «пасіонарним» кодексам, ці можна назвати кодексами «консервуючими», позаяк вони лише підводять ризик під минулим і непридатні для створення нового за типом законодавства. Цивільним кодексом такого типу є, наприклад, Німецький цивільний кодекс.

Проте ці обставини залишаються поза увагою англійської юриспруденції і не впливають на ставлення до кодифікацій англійського законодавця. Саме ці дві сили втілюють щодо традиції права в Англії згадані вище риси англійського національного характеру і особливості англійського національного сприймання права.

То ж далі торкнемося деяких питань історії розвитку англійського права, маючи на увазі такі його рубежі, як XI ст. — початок формування загального права, XIV ст. — реформування архаїчного загального права, поява і розвиток права справедливості, XIX ст. — реформування судової системи і завершення формування доктрини судового прецеденту.

Слід зазначити, що в Англії досить рано склалися уявлення про те, що наділення землею прямо чи побічно залежить від корони. З XIII ст. тут вживається вираз «феод», який на відміну від континенту стосується не тільки ленних земель васалів, що перебували на військовій службі у сеньйора, але й означає будь-яке право користування земельною ділянкою, що може бути успадковане.

Роздаючи землі, англійські королі стежили за тим, щоб їхні васали могли створювати великі маєтки лише на окраїнах Англії, бо останні тоді могли служити прикордонним заслоном від набігів нескорених шотландців та валлійців, не створюючи разом з тим серйозної небезпеки для центральної влади. Внаслідок такої мудрої політики васали англійських королів ніколи не досягали такої могутності, як великі феодала у Франції чи у Німеччині, де їхній політичний вплив часто перевершував владу короля чи імператора.

Тверда, побудована по ієрархічному принципі пірамідальна конструкція централізованої влади на чолі з королем і блискучі організаторські здібності норманів створили передумови для подальшого зосередження управлінських функцій у руках королівської адміністрації. Уже Вільям (Гійом, Вільгельм) I

заклав нові основи для оподаткування завдяки тому, що в 1086 р. вся земля, яка мала власників, була занесена у кадастрову книгу «Страшного суду».

Зростаюче втручання центральної королівської адміністрації у цивільно-правову сферу також має під собою фіскальну основу. Річ у тім, що основними платниками податків були великі землевласники. Отже логічним було передати на розгляд королівській курії суперечки щодо великих приватних маєтків (особливо якщо вони належали «основним власникам»), оскільки їхнє право на користування землею було безпосередньо дароване королем. Поступово у XII–XIII ст. королівська юстиція розростається із судової установи зі спеціальною компетенцією щодо розв'язання спорів за участю держави у загальну юрисдикцію із широкими повноваженнями, що залишається незмінною аж до XVII ст. Це приводить до того, що королівська курія згодом трансформується у три постійних суди, котрі постійно знаходяться у Вестмінстері і діють на професійній основі.

Поряд із судом казначейства функціонує суд загальноцивільних позовів компетентних осіб, який є контролюючим і касаційним органом для традиційних судів нижчих інстанцій (ним керують королівські чиновники — шерифи), а також суд королівської лави, котрий займається в основному справами, що мають особливо важливе політичне значення.

З XII ст. королі усе частіше посилають у провінцію «подорожуючих суддів», які заміняють шерифів на посаді голів судів і здійснюють судочинство від імені короля. Цим було покладено початок процесу, що протягом наступних сторіч привів до сильної централізації юстиції і стимулював уніфікацію права в Англії. Місцеві суди в містах і маєтках лендлордів поступово занепадали. Паралельно йшов процес поступового витіснення місцевих норм звичаєвого права, що залишилося ще з саксонських часів. Формально воно ніколи не скасовувалося, але із зростанням значення королівського права — сходить на нівель.

Таким чином, в Англії досить рано сформувалося уніфіковане («загальне») право. Тому тут ніколи не відігравали помітної ролі такі важливі рушійні сили реалізації кодифікаційної ідеї на континенті, як філософія просвітителів, теорія природного права і практична потреба в уніфікації [10, 277–278].

Основу процесу на той час становили розпорядження (*writs*), що у праві трактувалося як наказ короля, у якому він коротко викладав суть позову і доручав судовому чиновнику, судді чи керівнику суду вчинити позов у даній конкретній справі і заслухати його в присутності сторін. Такі розпорядження оформлялися від імені короля його вищому судовому чиновнику, який пізніше отримав найменування «лорда-канцлера» чи «верховного судді».

Розроблений з часом стандартний текст розпоряджень, що одержав на практиці назву «позовного формуляра» (*form of action*), потребував внесення в нього тільки імен та адрес сторін. До кінця XII ст. лорд-канцлер використовував вже близько 75 стандартних типів розпоряджень, а у XIII–XIV ст. їхня кількість значно зросла. З часом вони були зведені в напівофіційні «Реєстри розпоряджень», що набули поширення серед юристів-практиків.

Більшість видів розпоряджень раннього періоду була пов'язана з рішенням земельних суперечок по феодалному праву. Як сильно англійське право було піддано впливу «процедурного мислення», свідчать трактати Гленвіла та Бректона — вищих чиновників Королівського суду. Ці трактати першими в англійській юридичній літературі були визнані джерелами права (books of authority). У них систематизовані і послідовно прокоментовані всі розпорядження, які зустрічаються у юридичній практиці того часу і які ці автори розглядають як чинне право.

Кожен формуляр відповідав суворо визначеним обставинам справи, а кожному розпорядженню — певні процедурні норми. Ця обставина дозволяла лорду-канцлеру і суддям зв'язувати деякі типи розпоряджень з більш сучасною системою доказів, що робило королівську юстицію привабливішою в очах громадськості. Популярність її ще більше зростала внаслідок того, що чиновники королівських судів відмовлялися від ордалій тощо і замість цього передавали всю процедуру установлення фактів суду з 12 присяжних засідателів.

При цьому лорд-канцлер був впевнений у своєму праві видавати нові розпорядження, виходячи з власних уявлень про те, що таке раціональний і упорядкований розвиток права. Така практика поводження з розпорядженнями, звісно, не могла подобатися лендлордам, оскільки повністю усувала їх від участі у творенні права. У другому Вестмінстерському статуті 1285 року була зроблена спроба звузити сферу компетенції лорда-канцлера і його відомств. Зокрема, передбачалося, що лорд-канцлер і його чиновники мають право видавати нові розпорядження для випадків, аналогічних тим, для яких розпорядження вже видано. Однак у спірних чи сумнівних випадках необхідно передавати справу для розгляду на найближчій сесії парламенту.

У рамках цього регулювання загальне право пройшло довгий шлях безупинного розвитку з XIV по XVII ст.

Оцінюючи цей шлях, не можна не звернути увагу на подібність розвитку середньовічного загального права Англії до становлення Римського приватного права. Так, у Римі правовий захист надавався лише в тих випадках, якщо позивач одержував від магістрату (претора) спеціальну позовну формулу, тобто стандартну позовну заяву з визначеним текстом і рекомендаціями судді як вирішити справу. В Англії позивач отримав аналогічний позовний формуляр (припис) від канцлера, котрий теж був не суддею, а спеціальною посадовою особою. У той же час як без формули у Римі, так і без припису в Англії розпочати судове слухання було неможливо.

Ця подібність значення римської формули і англійського припису має істотний наслідок для формування традиції приватного права в Англії.

Як відомо, римське приватне право, яке одним з визначальних принципів мало максимум «Ubi jus, ibi remedium», називали системою позовів. Англійське право, збігаючись з римським правом у ставленні до механізму початку процесу, врешті, почало збігатись з останнім і в інших якостях. Зокрема, англійці виявилися більше зацікавленими у вирішенні проблеми віднесення конкретних фактів тієї чи іншої справи до відповідного типу розпоряджень, ніж у ство-

ренні стрункої системи чинного права шляхом його ретельного вивчення і класифікації за допомогою раціональних методів. Тому англійське середньовічне загальне право (так само як право римське) знаходилося під сильним впливом «процесуального способу мислення». Як і у римському праві, норми матеріального права з'явилися в Англії набагато пізніше норм процесуального права.

І ще багато в чому історичний розвиток обох систем права, незважаючи на те, що їх розділяє проміжок у 1000 років, йшов рівнобіжними шляхами. Це дозволяє деяким фахівцям слушно констатувати, що в той час, коли у континентальній Західній Європі глосатори і коментатори «ще тільки починали запозичати і видавати за свої останні результати історії римського права, Англія інтуїтивно відтворювала цю історію» [10, 281–282].

На цьому тлі уже не дивним здається той факт, що юридична техніка римлян і англійців має набагато більше спільного, ніж правова техніка римлян і глосаторів, чи коментаторів, пандектистів. Як римський юрист, так і англійський уникає узагальнень і по можливості визначень понять. Їхній метод — казуїстика. Вони переходять від однієї конкретної справи до іншої, прагнучи створити не логічну систему, а справно діючий механізм регулювання для кожного випадку. Ця подібність виглядає особливо разючою на тлі тверджень про те, що рецепції римського права в Англії не було, і дає привід ще раз наголосити на тому, що справа не у відсутності рецепції римського приватного права в Англії, а в тому, що вона відбувалася тут в інших формах, ніж у країнах континентальної Європи [11, 116–122].

З кінця XIII ст. активність творення права королівськими судами спадає. А вже з XIV ст. сторона, що не змогла домогтися розпорядження чи прогнала справу у королівському суді, отримала змогу звертатися з клопотанням до короля надати їй захист, «що відповідає принципам моралі і совісті». Король передавав такі клопотання лорду-канцлеру, що завдяки практиці видання розпоряджень чудово знав загальне право і крім того мав при собі юридичних експертів. До того ж, будучи особою вищого духовного рангу (а отже — «совістю короля»), він зобов'язаний був без упередженості вирішити, чи гідний прохач того, щоб йому була надана монархова милість «в ім'я любові до господу і милосердя».

Поступово ці клопотання стали спрямовуватися безпосередньо лорду-канцлеру. На основі його рішень з часом викристалізувався комплекс спеціальних правових норм. Починаючи з XV ст. цей комплекс норм називають *equity* — право справедливості.

Для розгляду таких клопотань лорд-канцлер розробив спеціальну процедуру, що значно відрізняється від процедури королівського суду. Якщо він вважав, що справа заслуговує на те, щоб їй дати хід, то викликав противну сторону не у Королівський суд, а до себе на особисту бесіду. Виклик оформлявся спеціальним розпорядженням, яке називалося «розпорядження про виклик до суду» (*writ of subpoena*).

Оскільки лорд-канцлер мав перевірити справедливість докору в аморальності відповідача, то формальні докази, які застосовувалися у королівських

судах, значення не мали. Тут супротивник особи, що подала скаргу, мусив під присягою викласти лорду-канцлеру суть справи і відповісти на всі його запитання. Щодо фактичних обставин і правових питань лорд-канцлер приймав рішення самостійно, без участі присяжних засідателів, орієнтуючись при цьому не стільки «на право», як «на совість», іншими словами, надаючи перевагу духу права перед буквою закону.

Протягом першого століття існування «права справедливості» правосуддя лорда-канцлера мало, скоріше, суб'єктивний характер, відображаючи його особисті уявлення про добро і зло, правду і кривду. Гарантією від неправильного тлумачення цих понять лордом-канцлером слугувало лише його духовне звання, що припускало наявність відповідних чеснот у особи, якій воно було присвоєне.

З початку XVI ст., коли лордом-канцлером стає Томас Мор, що не мав духовного звання, застосування права справедливості набуває усе більш світського характеру і поступово починається формування його юридичних норм.

З кінця XVI ст. рішення лорда-канцлера регулярно публікують, а відтак створюється і система прецедентів, котра «обплутує» лорда-канцлера і фактично перетворює його у суддю, на кшталт того, що засідає у суді загального права. Логічним завершенням цього процесу є створення Суду канцлера, де з початку XVIII ст. суддями є сам лорд-канцлер і його найближчий підлеглий — голова апеляційного суду.

З цього часу правові норми, які застосовує Суд канцлера (право справедливості), практично повністю набувають характерних їм властивостей. Вони виражаються у таких перевагах права справедливості, як: гнучкість, наявність широкого вибору санкцій, можливість залучення свідків до суду для свідчення, більш швидка і більш дешева процедура розгляду справи та ін.

Разом з тим, характеризуючи право справедливості, необхідно мати на увазі, що його формування не скасовує дії інших частин англійського права. Внаслідок цього виникає ситуація, коли фактично діють дві системи судів: ті, що застосовують загальне право; ті, що застосовують «право справедливості» під проводом лорда-канцлера.

Оскільки норми права справедливості і загального права застосовувалися різними судами, виникла конкуренція позовів, а також проблема з'ясування вищості компетенції того чи іншого суду.

У XVII ст. це призвело до зіткнень між лордом-канцлером Елесмером і верховним суддею Коуком у тлумаченні матеріалів справи графа Оксфорда. Коук дотримував тієї точки зору, що лорд-канцлер не може ставити себе вище судів загального права і забороняти процеси, що вже почалися, а також перешкоджати виконанню судових рішень, що мають законну силу. Натомість Елесмер зазначав, що, коли рішення судів загального права прийняті під тиском, неправильно або несумлінно, лорд-канцлер визнає їх недійсними й анулює, але не за допущені в них помилки чи недоліки (це компетенція судів загального права), а за несумлінність однієї зі сторін у справі. У суперечку втрутився король Яків I, який вирішив її на користь свого лорда-канцлера. З тих пір

пріоритет права справедливості був загально визнаний. (Після цього інциденту Коук впав у королівську немилість і був звільнений зі своєї суддівської посади. Надалі він, очолюючи опозицію в парламенті, присвятив себе боротьбі проти роялістської партії).

Щоб надалі уникнути такої конкуренції, у 1873 р. дві згадані судові системи були реформовані і об'єднані. У підсумку право справедливості стали розглядати як різновид прецедентного права, де прецеденти створюються не на підґрунті норм загального права, а доповнюючи їх. Право справедливості, таким чином, модернізує загальне право і заповнює у ньому прогалини, але разом з тим не може існувати без нього самостійно.

Характеризують право справедливості такі властивості.

По-перше, ним визнається пріоритетність моральних категорій та міркувань при вирішенні справи.

По-друге, його призначенням є надання допомоги передусім бідним та нужденним.

По-третє, ним забезпечується можливість судового захисту від шахрайства та омани.

Нарешті, для нього є характерним запровадження нових (порівняно із загальним правом) засобів судового реагування і захисту. Зокрема, до таких специфічних засобів належать: судові заборони, розпорядження про виконання в натурі, дозвіл суду на ректифікацію або усунення помилки, анулювання контракту з наступною реституцією та ін.

Сутність права справедливості виражена в його основних принципах, поміж яких варто, передусім, назвати такі:

1. Право справедливості не залишає будь-яку неправильну поведінку без відповідальності.

2. Право справедливості слідує за загальним правом.

3. До права справедливості може звертатися лише той, хто має чисту совість.

4. Рішення у суді права справедливості приймаються на підставі розсуду суду, а не на підставі абстрактних норм загального права.

5. Хто прагне справедливості, має сам вчиняти справедливо.

6. Адекватність є справедливістю.

7. Право справедливості передусім враховує наміри, а не юридичну форму.

З цих принципів випливає і співвідношення права справедливості із загальним правом. Воно визначається таким чином:

1. Загальне право має застосовуватися справедливо.

2. Право справедливості — це стороннє втручання у розгляд судових спорів.

3. Право справедливості доповнює норми загального права.

4. Загальне право залишається, головним чином, формальним за своєю сутністю.

5. Право справедливості забезпечує більшу свободу розсуду судді, ніж загальне право [4, 100–122].

Наведений перелік специфічних ознак та властивостей права справедливості ставить під сумнів пропозицію розуміти його «не як сукупність загаль-

них принципів справедливості, а як ту частину матеріального права, що відрізняється від іншого матеріального права тим, що була розвинута у практиці особливого суду — канцлерського суду» [10, 285].

Такий підхід здається дещо спрощеним. Адже навіть загальний огляд властивостей та засад права справедливості дає змогу зробити висновок, що йдеться і про сукупність принципів (засад), і про частину матеріального права, що сформувалася внаслідок діяльності спеціального суду (Суду канцлера).

Під таким кутом зору корисно порівняти положення права справедливості щодо «довірчої власності» (trusts) з вирішенням питання про бенефіціарну власність на континенті. Цікаво, що на відміну від континентальних країн Західної Європи, де такі питання вирішували за допомогою норм канонічного права, намагаючись встановити загальні правила для випадків такого роду, в Англії ситуація складалася дещо інакше. Вже у XII і XIII ст. васали, намагаючись уникнути феодалних повинностей, пов'язаних з використанням отриманого від лендлорда маєтку, передавали його довірчому власнику (trustee), котрий для третіх осіб виступав як володілець цього маєтку. Тому, хто передав маєток у довірчу власність, trustee зобов'язувався надати маєток у посідання і довічне користування, а після смерті останнього — розпоряджатися маєтком визначеним чином в інтересах третьої особи («бенефіціарія»). Якщо довірчий власник порушував домовленість, згідно з англійською доктриною права, проти нього не можна було учинити позов перед королівським судом, щоб змусити виконувати зобов'язання по керуванню довірчою власністю, оскільки типового розпорядження, яке б уповноважувало реалізувати подібного роду право вимоги, не було. На допомогу сумлінним учасникам цих відносин прийшов лорд-канцлер. Він розглядав порушення домовленостей довірчими власниками як аморальну поведінку. А тому виходив з того, що хоча спірний маєток і належить довірчому власнику за загальним правом, але, відповідно до права справедливості, той зобов'язаний так розпоряджатися маєтком, як це було обумовлено у договорі про довірчу власність. Ця основна ідея була поступово детально розроблена у судовій практиці лорда-канцлера і вже після відмирання феодалних відносин стала ефективно використовуватися у різних галузях права [10, 285–286].

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити загальний висновок, що право справедливості з'являється там і тоді, де і коли це зумовлено потребами суспільства, яке відчуває недостатність існування норм лише «позитивного» права. У таких умовах воно формується, а затим виступає як оперативний засіб коригування норм законодавства, які не відображають потреби суспільства, не встигаючи за потребами сьогодення. Разом із тим формування «права справедливості» можливе лише за умови існування належного рівня моральності суспільства, зокрема, його суддівського корпусу. Зазначені обставини, як здається, мають враховуватися і при вдосконаленні системи судочинства в Україні.

Література

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования : пер. с англ. 2-е изд. М. : Изд. во МГУ : Изд. группа ИНФРА*М НОРМА, 1998. 624 с.

2. Гейко М. О. Джерела формування цивільного права Англії // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — О., 2007. — Вип. 33. — С. 60–65.
3. Ллойд Д. Идея права / Ллойд Денис ; пер. с англ. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашев ; науч. ред. Ю. М. Юмашев. — М. : ЮГОНА, 2002. — 416 с.
4. Романов А. К. Правовая система Англии : учеб. пособие / А. К. Романов. — М. : Дело, 2000. — 344 с.
5. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція / Є. О. Харитонов. — О. : АО БАХВА : Юрид. л-ра, 2001. — 328 с.
6. Правовые системы мира : энцикл. справ. / под ред. А. Я. Сухарева. — И., 2000.
7. История Европы. — М. ; Минск, 1996.
8. Англия в памфлете: Англ. публицист. проза нач. XVIII в. : пер. с англ. — М., 1987.
9. Дейвіс Н. Європа: Історія / Н. Дейвіс. — К., 2000.
10. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 1. Основы : пер. с нем. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. — М. : Междунар. отношения, 1998.
11. Косарев А. И. Процессуальное и материальное право на ранней ступени развития в Древнем Риме и феодальной Англии // Формы защиты права и соотношение материального и процессуального в отдельных правовых институтах : межвуз. темат. сб. — Калинин, 1977. — С. 116–122.

Анотація

Харитонов Є. О., Гейко М. О. Формування «права загальної справедливості» в англосаксонській системі права. — Стаття.

У статті розглядаються умови та чинники формування «права справедливості» в англосаксонській правовій системі. На підставі аналізу перебігу виникнення та розвитку «права справедливості» зроблено висновок про можливість запозичення позитивного досвіду у цій галузі у процесі вдосконалення правової системи України.

Ключові слова: право, справедливість, право справедливості, Англія, англосаксонське право, суд.

Аннотация

Харитонов Е. О., Гейко М. О. Формирование «права общей справедливости» в англосаксонской системе права. — Статья.

В статье рассматриваются условия и факторы формирования «права справедливости» в англосаксонской правовой системе. На основании анализа хода возникновения и развития «права справедливости» сделаны вывод о возможности заимствования позитивного опыта в этой отрасли в процессе совершенствования правовой системы Украины.

Ключевые слова: право, справедливость, право справедливости, Англия, англосаксонское право, суд.

Summary

Kharitonov E. O., Geyko M. O. Formation of “Common Equity Law” in Anglo-Saxon Law System. — Article.

The conditions and factors of “equity” formation in the Anglo-Saxon legal system are examined in the article. On the grounds of analysis of accrual and development of “equity” the conclusion about the possibility of borrowing a positive experience in this field to improve the legal system of Ukraine is made.

Keywords: law, justice, equity, England, Anglo-Saxon law, court.